

життя людини, що проявляється в щоденному житті. До представників однієї статі висувається особливий набір поведінкових норм і очікувань, що значно відрізняється від вимог до іншої статі. Для цього використовуються спеціальні терміни і слова, які характеризують дівчат та хлопців, чоловіків та жінок.

Гендерні стереотипи – стандартизовані уявлення про моделі поведінки, риси характеру, що відповідають поняттям «чоловіче» і «жіноче» [5]. Гендерні стереотипи вивчаються не так давно, але напрацьована досить велика кількість наукових робіт, в яких розглянута ця тема і актуальним буде звернути увагу на те, як функціонують гендерні стереотипи в нашому суспільстві.

Розглядаючи питання про формування стереотипних уявлень про маскуліність та фемініність ми співвідносимо це з визначенням гендерних стереотипів. Маскуліність – нормативне уявлення про соматичні, психічні і поведінкові якості, характерні для чоловіків. Фемініність – нормативне уявлення про соматичні, психічні і поведінкові якості, характерні для жінок.

Розглядаючи визначення поняття «гендерні стереотипи», варто звернути увагу на визначення в якому враховуються різні аспекти гендерних відносин: «Гендерні стереотипи – це соціально побудовані категорії «маскуліність» і «фемініність», які підтверджуються різною в залежності від статі поведінкою, різним розподілом чоловіків і жінок всередині соціальних ролей і статусів, які підтримуються психологічними потребами людини вести себе в соціально приємній манері і відчувати свою цілісність і не протиріччя» [5]. Це визначення, по-перше, фіксує природу гендерних стереотипів, їх соціально скон-

струйований характер, по-друге, воно охоплює соціальні уявлення про жіночі і чоловічі якості, а також поведінку, заняття і соціальні ролі, що притаманні чоловікам і жінкам в суспільстві і сім'ї. Також дане визначення відображає роль гендерних стереотипів в ідентичності особистості.

Висновки. Вивчення соціальних стереотипів потребує розгляду їх як з традиційної позиції: в взаємозв'язку з іншими явищами соціальної психології, такими як соціальна установка, соціальні уявлення, імідж, так і з позиції несвідомих структур індивідуальної і колективної психіки. Враховуючи різні погляди на вивчення даної проблеми, дослідники визначають механізм стереотипізації в наділленні індивідів характеристиками на основі їх групової належності, а стереотип – як набір уявлень про характеристики групи людей.

Література:

1. Агеев В.С. Психологические исследования социальных стереотипов / В.С. Агеев // Вопросы психологии. – 1986. – № 1.
2. Бодалев А.А., Куницына В.Н., Панферов В.Н. О социальных эталонах и стереотипах и их роли в оценке личности / Бодалев А.А., Куницына В.Н., Панферов В.Н. // В сб.: Человек и общество (Ученые записки НИИКСИ, вып. IX). – Л., 1971. – С. 151–160.
3. Куницына В.Н. Социальные стереотипы – условие и продукт социализации / Куницына В.Н. // В сб.: Человек и общество (Ученые записки НИИКСИ, вып. IX). – Л., 1971. – С. 184–193.
4. Lippman W. Public opinion. – N.Y., 1922. – 422 с.
5. Рябова Т.В. Стереотипы и стереотипизация как проблема гендерных исследований / Т.В. Рябова // Личность. Культура. Общество. Т.V. – 2003. – № 1–2. – С. 120–139.

УДК 159.923

ДОВІРА ЯК АСПЕКТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Штуца О.В., старший лаборант кафедри педагогіки і психології
Херсонський національний технічний університет

У статті зроблено спробу провести теоретичний аналіз дослідження поняття довіри як соціально-психологічного явища, визначено необхідність існування довіри як умови психологічного благополуччя особистості.

Ключові слова: довіра, функції довіри, соціально-психологічне благополуччя особистості.

В статье сделана попытка провести теоретический анализ исследования понятия доверия как социально-психологического явления, определена необходимость существования доверия как условия психологического благополучия личности.

Ключевые слова: доверие, функции доверия, социально-психологическое благополучие личности.

Shtutsa O.V. THE TRUST AS THE ASPECT OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL PROSPERITY OF THE PERSON

Conduct a theoretical analysis of the concept of trust as a study of social and psychological phenomenon is attempted in the article, the need of the trust feeling as a condition of psychological prosperity of the person is considered.

Key words: trust, functions of trust, social and psychological prosperity of the person.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Довіра є умовою цілісної взаємодії людини зі світом, яка покликана виконувати функцію поєднання людини і світу в єдину цілісну систему. Існування цього явища допомагає злиттю минулого, сьогодення і майбуття в цілісний акт людської життєдіяльності, створює ефект комплексного, непорушеного буття, дає можливість для виникнення ефекту цілісності особистості, встановлює міру співвідношення поведінки людини.

Соціально-психологічні функції довіри, а саме: функція самовиховання, функція саморозвитку; адаптаційна функція є засобом гармонізації відносин людини одночасно зі світом і з самою собою [1].

З огляду на соціально-психологічні функції довіри можна стверджувати, що довіра є однією із складових психологічного благополуччя особистості, соціально-психологічним явищем, що впливає на умови психологічного благополуччя особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині вченими розробляється ряд підходів соціально-психологічного напрямку до розуміння конструкту психологічного благополуччя особистості. Аналізуючи існуючі підходи до поняття психологічного благополуччя, П. Фесенко пропонує розглядати цей конструкт як достатньо складне переживання задоволеності власним життям, що відображає одночасно як актуальні, так і потенційно можливі аспекти життя особистості [2].

Поняття довіри як психологічного феномену перебувало в центрі уваги багатьох дослідників таких, як О. Вільямсон, М. Дойч, Е. Еріксон, М. Занна, Р. Левицький, Дж. Ремпел, Дж. Холмс, В. Сафонова, Т. Скрипкіна, М. Стівенсон, Є. Хорошилова. Вчені у своїх працях вивчали наслідки прояву довіри та недовіри. Зокрема, В. Сафонова, Є. Хорошилова розглядали соціально-психологічні функції феномена довіри, Е. Еріксон розглядає довіру як важливу умову здоров'я особистості, М. Занна, Дж. Ремпел, Дж. Холмс як основу міжособистісних стосунків, у дослідженні М. Дейч, Р. Левицького, М. Стівенсона довіра визначається як центральний аспект при проведенні переговорів і вирішенні конфліктів.

Т. Скрипкіна головною функцією довіри вважає адаптаційну. Вчена визначає особливість цього підходу у поєднанні в єдине ціле довіри до себе і довіри до світу та наполягає на необхідності їх обов'язкової відповідності та взаємозв'язку. Вивчали міжособистісні прояви довіри та її функції вчені В. Агеев, М. Обозов, А. Хараш, зокрема у їхніх працях обґрунтовано, що довіра посідає значне місце саме у формуванні міжособистісних відносин, а також виконує формувальну функцію розвитку особистості [1]. У своїх дослідженнях В. Зінченко наголошує на важливості існування довіри упродовж саморозвитку.

Ф. Василюк зазначає, що довіра виконує функцію самовиховання. Адже самовиховання – це шлях до пізнання свого внутрішнього світу, розвитку самосвідомості та самовдосконалення [3]. А дослідження вчених П. Дегоя, Р. Крамера, Д. Левіса, Д. Макалістера, Т. Тайлера дозволяють розглядати довіру як складне, багатоаспектне психологічне явище, що включає емоційні й мотиваційні компоненти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений теоретичний аналіз дозволяє визначити те, що вченими переважно розглядається сутність та зміст феномену довіри та недовіри. В дослідженнях вчених соціально-психологічного спрямування довіра розглядається як почуття, стан, очікування, установка, процес соціального обміну й передачі інформації, особистісна й групова якість і т. д. Існування феномену довіри та його формування вивчається досить тривалий час, проте більш детального розгляду та аналізу потребує аспект соціально-психологічного благополуччя особистості.

Формування цілей статті. Метою статті є теоретичний аналіз дослідження феномену довіри як аспекту соціально-психологічного благополуччя особистості.

Виклад основного матеріалу. Людина не може жити без довіри – без неї вона втрачає зв'язок зі світом, що є загрозою виникнення негативного світосприйняття. Західні психологи обґрунтували, що довіра є «стрижневим елементом соціального-психологічного благополуччя індивіда у соціумі» [3]. Вивчення означеного питання дозволяє стверджувати, що довіра є важливим соціально-психологічним явищем, функції, які вона виконує, стосуються не тільки процесу взаємодії людей одне з одним, але і людства в цілому.

Довіра є фундаментальною умовою взаємодії людини зі світом, і в цій взаємодії полягає її найголовніша функція. Двоєка спрямованість психіки людини вимагає наявності довіри до світу (умова взаємодії з ним) і довіри до себе (умова активності особистості). Довіра до світу завжди пов'язана з довірою до себе, інакше бути не може. У випадку, коли довіра до світу і довіра до себе не взаємопов'язані, відбувається розпад системи «людина і світ». З розглянутого можна зазначити, що головною соціально-психологічною функцією довіри є моделювання цілісності буття людини, у випадках коли такого моделювання немає, у людини починає виникати образ недовіри до світу, до

оточення. Люди у яких сформована базисна довіра до світу, незважаючи на те, що у дорослому віці можуть зустрічатися з проявами підступності та обману, все ж вміють зберігати позитивне світосприйняття і здатні насолоджуватися життям. Особистості, у котрих від народження не сформовано базової довіри до світу, постійно відчувають депресію, тривогу, страх, ворожість до оточення, вони не довіряють знайомим, друзям, близьким, а часом і самим собі.

Якщо поглянути на ці дві групи людей з точки зору процесу соціалізації та адаптації до суспільних норм і правил поведінки, то люди із сформованою базисною довірою до світу швидко і без особливих ускладнень пройдуть ці процеси, а люди з базисною системою недовіри – навпаки. Саме останнім буде набагато складніше подолати процес соціалізації, а адаптація їх відбуватиметься з ускладненнями і протиріччями, а може й взагалі не відбутися або відбутися частково.

Соціально-психологічні функції довіри пов'язані з тим, щоб встановлювати міру співставлення своєї поведінки, прийнятого рішення, цілей і поставлених завдань – світові й самому собі. Відомо, що людина прагне гармонії зі світом і самою собою, але не все так просто, як здається на перший погляд. Гармонія зі світом і самим собою можлива лише за умови рівноваги рівня довіри до себе і світу. Така ситуація існує лише при вже відомих, засвоєних людиною видах діяльності і поведінки. Співвідношення рівня довіри до світу і рівня довіри до себе має перебувати у стані рухомої рівноваги. Ситуація нерівноваги може виникати тому, що людина постійно потрапляє в нове для себе середовище, в якого умови і вимоги розходяться з її власними інтересами, прагненнями і можливостями. Саме в такій ситуації людині необхідно зробити вибір – довіритися умовам, вимогам, які висуває світ, або власним бажанням, потребам, інтересам, можливостям. Отримати рівновагу можливо лише за умови збільшення рівня довіри до світу і до себе. На шляху до цього особистості важливо дотримуватися умов, котрі висуває світ, керуватися власними інтересами, потребами і бажаннями – одним словом, виходити з власної суб'єктності.

Соціально-психологічні функції довіри полягають у тому, що саме довіра допомагає цілісно сприймати модуси часового існування, а саме минуле, теперішнє і майбутнє, при якому формується континуальне світосприйняття. Ці процеси відбуваються завдяки розвитку та збільшенню рівня довіри як до себе, так і до світу, що у сьогоденні визначається минулим досвідом успіхів і невдач, котрі людина враховує, здійснюючи вибір і плануючи майбутню діяльність.

Особистість не може жити без віри у правильність і здійсненність вчинків, що прогнозуються чи плануються. Якщо проєктоване майбутнє повністю відривається від власного досвіду, який допомагає оцінити можливість людини, то її цілі будуть лише ілюзією, а їх досягнення стане взагалі неможливим. Зазначене вище є спробою розглядати довіру як можливість пізнавати світ і змінювати власне світосприйняття.

Довіра є аспектом розвитку, зміни та перевтілення людини, вона дозволяє ризикувати і випробовувати себе та свої можливості.

Довіра є важливим фактором міжособистісної комунікації в соціумі і соціальних інститутах, а саме: сім'ї, школі, вищих навчальних закладах, на виробництві тощо. Вона набуває вагомого значення упродовж формування взаємовідносин між батьками і дітьми, у шлюбно-сімейних відносинах, у взаєморозумінні вчителів і учнів, лікаря і хворого, керівника і підлеглого тощо [1].

На сучасному етапі вченими розробляється низка підходів до розуміння особистісного конструкту психологічного благополуччя. Одними з основних підходів до проблеми психологічного благополуччя

можна визначити гедоністичний та евдемоністичний підходи. З погляду представників підходу гедонізму, шлях людини до психологічного благополуччя лежить перш за все через успішну соціальну адаптацію – пристосування до конкретних життєвих умов і обставин, запитів соціального оточення. Щаслива людина в першу чергу та, що відповідає прийнятим в сучасному суспільстві еталонам благополуччя, тобто успішне коло ділових і особистісних соціальних контактів, можливість не обмежувати себе в придбанні і споживанні.

З погляду представників евдемоністичного підходу, психологічне благополуччя презентує перш за все здатність людини реалізувати власну індивідуальність, бути суб'єктом, творцем власного життя через включення в певну професійну діяльність, виконання певних соціальних ролей [2].

Основними складовими здатності людини пристосовуватися до соціальних умов, що змінюються, є позитивне мислення (оптимістичний, раціональний погляд на події життя, самого себе) і позитивна соціальна поведінка (прояв добровільної активності на роботі, допомагаючої поведінки в сім'ї, подачі соціальної підтримки), які забезпечують досягнення соціально значущих результатів. Соціальна активність людини, її включення в різні види діяльності неможливе без явища довіри до оточення. Саме довіра впливає на позитивне мислення людини, на її ставлення до оточення, а відповідно, і на успішність особистості у суспільстві.

Соціальні функції довіри полягають у здатності допомогти людині зробити висновок стосовно ситуаційної значимості об'єкта довіри та оцінити цей об'єкт як безпечний для себе. В. Ворожбит, у своїх дослідженнях, визначає такі функції довіри як адаптаційну, комунікаційну, розвивальну і пізнавальну. Розглянемо їх зміст більш детально:

- адаптаційна функція довіри полягає у тому, що людина завжди прагне співвідносити себе зі світом, тому при порушенні співвідношення вона робить вибір: або збільшити міру довіри до світу, або збільшити міру довіри до себе, чим і визначається стратегія поведінки. Співвідношення рівня довіри до себе і рівня довіри до світу – основа вже засвоєних форм поведінки і діяльності. Відповідно, збільшення довіри до світу є основою адаптивних форм поведінки. У таких людей процес адаптації відбувається швидше й ефективніше, ніж у тих, у кого збільшився рівень довіри до себе. Саме останнім буде складніше пережити процес адаптації – він може затягнутися й відбуватися з ускладненнями;

- комунікативна функція довіри полягає в тому, що кожному актові людського спілкування завжди притаманна відповідна кількість чи міра довіри, без якої спілкування буде лише транслюванням якогось змісту; довіра є також ключовою умовою формування позитивних міжособистісних відносин. Якщо проаналізувати зміст адаптаційної та комунікативної функції довіри, то можна припустити, що саме ці функції є ключовими в процесі навчання і виховання [3]. Без комунікації неможливе навчання і виховання. Адже процес комунікації вимагає активного пошуку осіб, яким можна довіритися. В ході комунікації людина починає

звикати до кола особистостей, з якими спілкується; в результаті цього звикання розпочинає працювати адаптаційна функція довіри, яка, у свою чергу, допомагає людині пристосуватися до оточення;

- розвиваюча функція довіри визначається в здатності людини «виходити за межі себе», не вступаючи з собою у протиріччя. Ця здатність гарантує, з одного боку, відносну стійкість, цілісність, а з іншого – є умовою розвитку особистості;

- функція пізнання та самовдосконалення особистості – одна з головних соціально-психологічних функцій довіри. Сутність її полягає у розкритті довіри до себе як рефлексивного та суб'єктивного утворення, самопідтримці, самоповазі, самоприйнятті, самокерівництві, інтернальності у сфері досягнень, що, у свою чергу, впливає на самоспостереження і самовдосконалення слабких особистісних рис.

Саме ця функція, зазначає вчений, дозволяє поглянути на себе з іншого боку та повірити у власні сили, повірити, перш за все, в самого себе, а це є головним, бо тільки тоді, коли людина впевнена в собі, вона може досягти позитивного результату.

Суттєвий вплив на психологічне благополуччя має рівень сформованості системи саморегуляції особистості. Ю. Олександров під поняттям саморегуляції розуміє системний процес інтеграції мотиваційної сфери особистості відповідно до цілісного «Я» та наявних можливостей, сукупність засобів ініціації, побудови програми та контролю дій по втіленню цих продуктів мотиваційної інтеграції у життя [4].

Отже, розглянуті функції, підходи до визначення довіри як аспекту соціально-психологічного благополуччя особистості дозволяють більш повно уявити досліджуваній конструкції для успішного існування особистості у цілому, зокрема у соціумі.

Висновки з даного дослідження. Проведений аналіз дозволяє визначити, що довіра є одним із аспектів соціально-психологічного благополуччя особистості. Почуття довіри необхідне для впевненості у безпеці життя у суспільстві, впливає на психологічне благополуччя людини, формує позитивно налаштовану особистість, сприяє продуктивній діяльності і самореалізації.

Перспективи подальших розвідок. Подальшого розгляду потребують особливості довіри в різних видах дружніх стосунків між людьми та вивчення взаємозв'язку довіри із співробітництвом.

Література:

1. Ворожбит С. Соціально-психологічні функції явища довіри [Електронний ресурс] / С. Ворожбит // Український центр політичного менеджменту – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/>.
2. Карсканова С.В. Опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф: процес та результати адаптації / «Практична психологія та соціальна робота», № 1 (142) 2011 р.
3. Купрейченко А.Б. Концептуальные основы исследования феноменов доверия и недоверия / «Практична психологія та соціальна робота», № 5 (146) 2011 р.
4. Олександров Ю. М. Саморегуляція і психологічне благополуччя особистості [Електронний ресурс] / Ю. М. Олександров // Восьма Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасна наука XXI століття». – Режим доступу : <http://intkonf.org/oleksandrov-yum-samoregulyatsiya-i-psiologichne-blagopoluchchya-osobistosti/>.